

Tarixinin müxtəlif dönmələrində ermənilər tərəfindən soyqırımına məruz qalan Azərbaycan xalqı növbəti belə faciə ilə 1992-ci ilin qarlı qışında Xocalıda üzləşdi. Sovetlər imperiya-sının süqutu ilə yaranan mürəkkəb tarixi və ictimai-siyasi şəraitdə dövlət müstəqilliyyini yenice qazanan Azərbaycanın üzləşdiyi ərazi itkisi ilə yanaşı, əsrin ən dəhşətli faciələrindən birini yaşaması ölkənin yeni tarixinə qara hərflərlə yazıldı.

Xocalılılar Xocalının əlməzlik tarixini yaratdırılar

Ümummilli lider hər il faciənin ildöñümündə Xocalı soyqırımı ilə bağlı xalqa müraciət edirdi. Ulu öndər Heydər Əliyev həmin müraciətlərdə faciənin səbəblərinə, neticələrinə de xüsusi toxunurdu. Belə müraciətlərinin birində ümummilli lider demişdi: "...1992-ci ilin o qanlı fevral gecəsindən ən müasir texnika ilə silahlanmış Ermenistan hərbi birləşmələri keçmiş sovet ordusunun 366-ci motoatıcı alayının köməyi və bilavasitə iştirakı ilə Azərbaycanın Xocalı şəhərini yerlə-yeksən edərək yüzlərə köməksiz, günsüz, dinc əhalisi divan tutmuş, usaqları, qadınlara və qocalara bəle aman vermişlər. XX əsrde ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə tacavüz edilib, soyqırımı töredilidir. Onlardan en dəhşətli Xocalıda baş vermişdir. Bu faciə bütün Azərbaycan xalqını sarṣılmış, xocalılıra ağır menəvi zərər olmışdır. Ancaq xocalılılar hətta genosid günündə bele özünü əsl qəhrəman kimi aparmış, son dəmə qanlarına qədər qeyri-barabər doğuşdə igidlikle vuruşmuş və bu şəhərin əlməzlik tarixini yaratmışlar.

Xocalı faciəsinin baş verməsində Azərbaycanın o vaxtı rəhbərliyi, həkimiyət orqanları böyük məsuliyyət daşıyırlar. Uzun müddət mühasirə şəraitində, güclü düşmənə üzübzü, mərdliklə vurulan yerli əhalinin fərqli olaraq, hər bir vətəndaşın müdafiasını təmin etməyə borclu olan respublika rəhbərliyi o zaman tam fealiyyətsizlik və xalqın taleyi biganalıq göstərmış, əsas diqqəti həkimiyət uğrunda mübarizəyə yönəltmişdir. Ən acınاقlısı odur ki, sonralar da Xocalı hadisələrində erməni terrorcularının vəhşi emələrinin mahiyyətini ifşa etmək istiqamətində deyil, siyasi çəkışmələrdə istifadə olunmuşdur.

Xocalıda misli görünməmiş qəddarlıqla, vəhşiliyə töredilmiş dinc əhalinin qırğınından döñünən hər hansı guşəsində bas vermesinin qarşısını almaq üçün Xocalı həqiqətləri, əməməyyətə, Azərbaycan xalqının ədalətsizcəsinə cəlb olunduğu Ermenistan-Azərbaycan mühəribəsinin bütün məşqətləri döñünə icimaiyyətinə hərtərəfli çatdırılmış, onların qəti, birmənli məqsədlərini bildirmələri üçün ciddi və məqsədönlü isətış edilmiş torpaqlarımızın azad olunmasına, dövlətimizin ərazi bütövlüyünün bərpə olunmasına, soydaşlarımızın, o cümlədən qəhrəman xocalılıların öz doğma yurduna qayıdacağına böyük ümidi verir..."

Ümummilli liderin "Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsine sükut dəqiqası elan edilməsi haqqında" 1997-ci il fevralın 25-də imzaladığı sərəncamlı hər il fevral ayının 26-sı saat 17.00-da ölkəmizdə Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutu yad olunur. Azərbaycan xalqı torpaqlarımızın ərazi bütövlüyüğünə uğrunda canlarından keçən qəhrəmanların, Xocalıda qətlə yetirilmiş yüzlərə həmvətənimizin xatirəsini daim əziz tutur, onları ehtiramlı yad edir.

Ulu öndərin 1998-ci il martın 26-də imzaladığı "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" fərمانla azərbaycanlılar qarşı müxtəlif illərdə müttəmadi olaraq töredilmiş soyqırımı cinayətlərinə, o cümlədən Xocalı soyqırımına ilk dəfə siyasi qiymət verildi. Fərmandan dünya icimaiyyətinə bəyan edilir ki, Azərbaycanın XIX-XX əsrlərde bas veren bütün faciələri torpaqlarının zəbtə ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı planlı surət-

də həyataya keçirdiyi soyqırımı siyasetini ayrı-ayrı mərhələlərini teşkil edib.

Xocalı soyqırımı beynəlxalq hüquq kontekstində

Ölkəmizin prokurorluq və digər hüquq-mühafizə orqanları 1988-ci il-dən erməni silahlı qüvvələri tərəfindən Dağılıq Qarabağda və Azərbaycanın digər işğal olunmuş ərazilərində, həmcinin Ermenistanda saxlanılan azərbaycanlı əsir və girovlara dözləməz işgəncələr verilməsi, onların bir qismının öldürüləməsi, sikəst edilməsi, təxribat və terror aktlarının töredilmə-

Xocalı soyqırımı: tarixin qanlı faciəsi

Si, əhalinin məcburi köçürülməsi, yaşıysız məntəqələrdəki maddi sərvətlərin, tarixi mədəniyyət abidələrinin dağıdılması, həbelə ermənilərin tərəfdikləri digər ağır cinayət faktları ilə əlaqədar ayrı-ayrı cinayət işlərini açaraq istintaq aparıblar.

Xalqımız qarşı töredilmiş ağır cinayətlərin istintaqı və onlara hüquqi qiymət verilməsi, həmin cinayətlərin əsaslı və töredilməsində iştirak etmiş təqsirkar şəxslərin müəyyənəldərilib mövcud qanunvericiliyə əsasən cinayət məsuliyyətinə celb olunması, həbelə beynəlxalq hüquq normalalarının kobud şəkildə pozulması faktları ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlar qarşısında müvafiq vesatətlər qaldırılması məqsədilə 2003-cü il dekabrın 18-də Azərbaycan Respublikası baş prokurorunun, daxili işlər və milli təhlükəsizlik nazirlerinin əmri ilə birgə istintaq-əməliyyat qrupu yaradılıb. Qeyd edilən cinayətlər üzrə müxtəlif vaxtlarda icratı dayandırılmış cinayət işləri üzrə icratat tezeləməklik istintaq aparılması həmin qrupa həvələ edilib. 2005-ci ilin may ayında cinayət işinə prosessual rəhbərliyin həyataya keçirilməsi hərbi prokurora həvələ edilib. Həmin cinayət işinin Azərbaycan Respublikasının tərəfdar cəhdigi beynəlxalq məqəviliyələrə, beynəlxalq hüquq normalarına və Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin, Cinayət Prosessual Məcəlləsinin tələblərinə uyğun həyataya keçirilməsini, işin hərtərəfli, tam və obyektiv aparılması, səmərəliliyi, operativliyi təmin etmək məqsədilə müəyyən işlər görürlər, vahid istintaq-əməliyyat planı hazırlanaraq təsdiq edilib. Həmin planla cinayət işinə birləşdirilmiş hər bir iş üzrə arasdırılmış xüsusatlar, həyataya keçirilməli istintaq hərəkətlərinin tarixi ayri-ayri bəndlərdə özəksin tapıb.

Cinayət işi üzrə keçirilmiş kompleks məhkəmə tikinti-texniki və əmətəşunaslıq ekspertizasının rəyindən belə malum olur ki, qanunsuz erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Xocalı şəhərinin işğal edilməsi ilə əlaqədar dövlət əmlakının və xüsusi mülkiyyətə olan əmlakın məhv edilməsi, talan edilməsi ilə bağlı Azərbaycan dövlətinə və vətəndaşlarına 140 milyon manatdan və ya 170 milyon ABŞ dollarından artıq ziyan vurulub. İş üzrə istintaq tədbirləri davam etdirilir.

Bununla bağlı toplanmış materialların həcmiñin böyüküylü, şübhəli, təqşirənlərindən və zərərçəkmis şəxslərin, həmcinin araşdırılmalı olan xüsusatların sayının coxluğu, eyni zamanda, həmin cinayətlərin töredilmə üsul və vəstələri, xarakteri nəzərə alınaraq soyqırımı, işgəncə və icratı təzelənmiş işlər üzrə təsdiq edilib. Həmin planla cinayət işinə birləşdirilmiş hər bir iş üzrə arasdırılmış xüsusatlar, həyataya keçirilməli istintaq hərəkətlərinin tarixi ayri-ayri bəndlərdə özəksin tapıb.

Bununla bağlı toplanmış materialların həcmiñin böyüküylü, şübhəli, təqşirənlərindən və zərərçəkmis şəxslərin, həmcinin araşdırılmalı olan xüsusatların sayının coxluğu, eyni zamanda, həmin cinayətlərin töredilmə üsul və vəstələri, xarakteri nəzərə alınaraq soyqırımı, işgəncə və icratı təzelənmiş işlər üzrə təsdiq edilib. Qanunsuz erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Dağılıq Qarabağda və işğal olunmuş digər ərazilərdə töredilən cinayət əməlləri 1 oktyabr 2000-ci il tarixdə işgəvə mimizi Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16-ci fasilənde nəzərdə tutulmuş sülh və xüsusi əleyhinə cinayətlərə aid edilib. Cinayət işinin istintaq hərbi prokurorluq orqanlarında keçirilən islahatlardan sonra dəha dəsretlenib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 27 sentyabr 2008-ci il tarixli sa-

366-ci alayın hərbçilərinin Xocalı soyqırımında iştirakı tam sübuta yetirilib

İstintaqla o da müəyyən edilib ki, ermənilər beynəlxalq humanitar hüquqda yolverilməz sayılan soyqırımı cinayətinin şüurlu, məqsədli şəkildə, birekəmdən ətəraq, misli görünməmiş qətlərlən törediblər. BMT Baş Məclisinin 1946-ci il 11 dekabr tarixli 96 sayılı qətnaməsində qeyd olunur ki, genəsid, insan qruplarının yaşamaq hüquqda yolverilməz sayılan soyqırımı, deportasiya, işgəncə və digər epizodlar üzrə hərtərəfli istintaq hərəkətləri aparılıb, nəticədə 2011-ci il yanvarın 1-dək sülh və insanlıq eleyhina müharibə cinayətləri töretdi 239 nəfər, habelə ümumi cinayətlər kateqoriyasına aid banditizm, qəsdən adamoldürümə və digər cinayətlər töretdi 48 nəfər bərəsində təqsirləndirilən şəxs qismində cəlbətənə qərərləri çıxarılb. Məhkəmə qərərləri esasən, onların bərəsində həbs qətimkən tədbiri seçilib, axtarış elan edilib, bununla bağlı müvafiq sənədlərin aidiyəti orqanları göndərilməsi təsdiq olunub.

Respublika Hərbi Prokurorluğunun Ağır Cinayətlərə dair İstintaq İdarəsinin tərkibində yaradılan Xüsusi istintaq şəbəsi tərəfindən beynəlxalq hüquq normalarına uyğun soyqırımı, deportasiya, işgəncə və digər epizodlar üzrə hərtərəfli istintaq hərəkətləri aparılıb, nəticədə 2011-ci il yanvarın 1-dək sülh və insanlıq eleyhina müharibə cinayətləri töretdi 239 nəfər, habelə ümumi cinayətlər kateqoriyasına aid banditizm, qəsdən adamoldürümə və digər cinayətlər töretdi 48 nəfər bərəsində təqsirləndirilən şəxs qismində cəlbətənə qərərləri çıxarılb. Məhkəmə qərərləri esasən, onların bərəsində həbs qətimkən tədbiri seçilib, axtarış elan edilib, bununla bağlı müvafiq sənədlərin aidiyəti orqanları göndərilməsi təsdiq olunub.

Cinayət işi üzrə keçirilmiş kompleks məhkəmə tikinti-texniki və əmətəşunaslıq ekspertizasının rəyindən belə malum olur ki, qanunsuz erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Xocalı şəhərinin işğal edilməsi ilə əlaqədar dövlət əmlakının və xüsusi mülkiyyətə olan əmlakın məhv edilməsi, talan edilməsi ilə bağlı Azərbaycan dövlətinə və yaxud məhərabə dövründə töredilməsindən asılı olmayaraq, genosidin beynəlxalq hüquq normalarını pozan cinayət olduğunu təsdiq edərək, onun qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyada genosid cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunub. Konvensiyaya qoşulan dövlətlər sülh və yaxud məhərabə dövründə töredilməsindən asılı olmayaraq, genosidin beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri, Dağılıq Qarabağda silahlı separatçı birləşmələr SSRİ-nin Xənəkondida yerləşən 366-ci alayın hərbçiləri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 12 avqust tarixli "Döyüşən Silahlı Qüvvələrdə yaralıların və xəstələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Hərbi əsirlərlə rəftər haqqında" və "Məhərabə zamanı məlikə shəhərinin qorunması haqqında" Cenevre konvensiyalarının müəyyən edilib ki, Xocalı soyqırımı həyata keçirən Ermenistan hərbi birləşmələri tərəfindən dünya dövlətlərinin qəbul etdiyi beynəlxalq hüquq normalarına da riayat edilməyib. 1949-cu il 1